

**Gál Róbert Iván – Janky Béla – Simonovits András –
Tarcali Géza: Újraelosztás teljes életpályák között a
nyugdíjrendszerben**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Gál Róbert Iván – Janky Béla – Simonovits András –
Tarcali Géza (2002) „Újraelosztás teljes életpályák között a
nyugdíjrendszerben”: in: *Társadalmi riport 2002*, Kolosi Tamás,
Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest:
TÁRKI, Pp. 303–308.

Újraelosztás teljes életpályák között a nyugdíjrendszerben

Gál Róbert Iván – Janky Béla – Simonovits András – Tarcali Géza

1. Korosztályi elszámolás és újraelosztás teljes életpályák között¹

A korosztályi elszámolás technikájának lényege, hogy a nettó adóterheket lebontjuk az egyes évfolyamokra, és ezt az adott pillanatra jellemző tehereloszlást kivetítjük a jövőbe. Néhány kiegészítő feltevés (a termelékenység növekedési ütemét és a diszkontláb alakulását illetően), valamint a népesség létszámára és korösszetételére vonatkozó előrejelzés birtokában a jövőbe kivetített jelenlegi nettó adóteher-eloszlásról megállapítható, hogy a jövőben születő korosztályokra mennyivel nagyobb (vagy kisebb) adóteher hárul ahhoz, hogy az ún. intertemporális költségvetési korlát teljesüljön. Ez utóbbi nem más, mint egy nullaösszeg-korlát, és azt mondja ki, hogy az esetleges jelenbeli túlköltekezésért valakinek, ha másnak nem, az utódoknak fizetniük kell. Pontosabban megfogalmazva: a már élő és a jövőben megszületendő korosztályok jövőbeli nettó adójának jelenértéke meg kell hogy egyezzen a jelenlegi államadósság és a jövőbeli állami kiadások jelenértékével.

A korosztályi elszámolás eredménye a forintösszegek egy vektora, ahol a vektor egyes elemei megmutatják annak jelenértékét, hogy egy évfolyam még hátralévő élete során várható adóbefizetései, illetve a számukra kifizetett összegek között mekkora a különbség. Alapesetben a kalkuláció csak előretekintő jellegű, azaz, csupán a kiinduló évben és az azután fizetett nettó adókat veszi figyelembe. Egy efféle számítás szerint az idősek nettó haszonélvezői, az aktívak pedig nettó befizetői az újraelosztási rendszernek.

Ez önmagában természetesen meddő eredmény. Három olyan megközelítés adódik azonban, amely a szóban forgó számsort az elemzés számára termékennyé teheti. Az első a nemzetközi összehasonlítás. Ha azonos módszerrel különböző eloszlásgörbéket kapunk az egyes országokra, ez – bár korlátozott érvényességgel – bizonyos információt nyújt a korosztályok közötti újraelosztásról. A másik megoldás, ha a már élők közül az épp most születetteket hasonlítjuk össze a jövőben születőkkel, akiket egységes korcsoportként

¹ A tanulmány a Gál, Janky, Simonovits és Tarcali (2001) kutatási jelentése alapján készült. A teljes életpályák között zajló újraelosztással kapcsolatos további kérdésekkel foglalkozik Gál és Tarcali (2002).

kezelünk. Így mérőszámot kapunk a rendszer belső egyensúlytalanságára vonatkozóan. A módszer szerint feltételezzük, hogy az adók és juttatások változtatása csak a jövő generációkra vonatkozik, a már élők a jelenlegi nettó adóteher-eloszlás alapján adóznak. Következésképp az egyensúlytalansági mérőszám azt mutatja, hogy a jövő korosztályoknak mennyivel kell többet (vagy szerencsés esetben kevesebbet) fizetnie ugyanazokért a juttatásokért, illetve mennyivel kevesebb juttatással kell beérniük (vagy kapnak több juttatást) azonos adók mellett, mint azoknak, akik még az eredeti adó- és juttatásrendszerbe születtek és még előttük áll az egész életpálya.

A korosztályi számlák elemzésének van egy harmadik módja is. Mindaddig, amíg a számítás csupán előretekintő, azaz a korábban befizetett adókat és a kapott juttatásokat nem vesszük figyelembe, a korosztályok közötti újraelosztás hatásait nem, vagy csak közvetetten tudjuk belőle kiolvasni. Ha azonban nem csupán előretekintő, hanem visszatekintő számításokat is végzünk, tehát beszámítjuk a korábbi adóbefizetéseket és juttatásokat is, a korosztályok közötti újraelosztást is közvetlenül, teljes életpályákat összehasonlítva lehet mérni. Az egyszerre előretekintő és visszatekintő korosztályi számlák elkészítése azzal kecsegtet, hogy meg tudjuk mondani mely korosztályok a nyertesei és melyek a vesztesei a rendszeren belül zajló, korosztályok közötti újraelosztásnak.

Az alábbiakban bemutatjuk a nyugdíjrendszerben teljes életpályák között lezajlott újraelosztást. A továbbiakban ezt tekintjük ténylegesen újraelosztásnak, megkülönböztetve a korosztályok közötti adott időpillanatra jellemző transzferáramlástól, ami értelemszerűen a mindenkor aktívaktól zajlik a mindenkor inaktívok felé.

2. Korosztályok közötti újraelosztás a magyar nyugdíjrendszerben

Először megvizsgáljuk, hogy tapasztalható-e intergenerációs újraelosztás a nyugdíjrendszerben, majd számszerűsítjük az 1998-as nyugdíjreform újraelosztási hatásait.

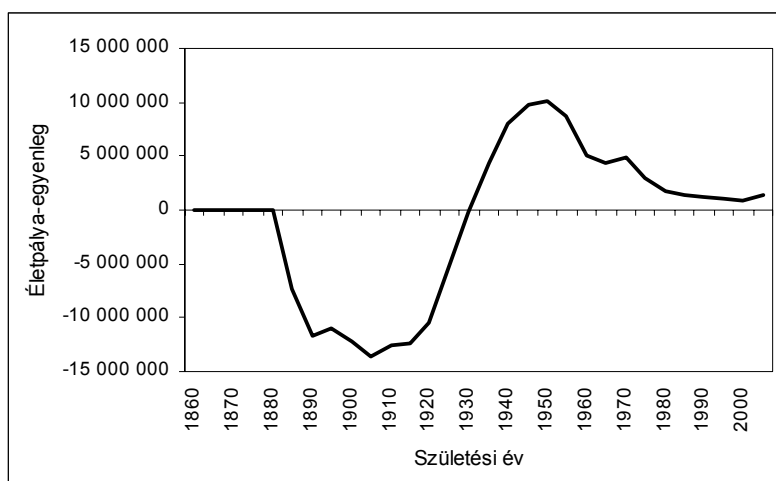
A kapott eredmények egybevágóak a nemzetközi tapasztalatokkal² és jelentős újraelosztást mutatnak az elsőként belépő korosztályok javára. A fiatalabb évfolyamok helyzetének megítélése azonban nem egyértelmű, sem a hazai, sem a nemzetközi folyamatok értékelése nem problémamentes. Nem lehet megnyugtatóan különválasztani két, az újraelosztás mértékét befolyásoló hatást. Az egyik abból fakad, hogy egy korosztály életciklusának épp ezen vagy azon a

² Lásd Ståhlberg (1989), Nelissen (1995) és Leimer (1999) tanulmányait a svéd, a holland és az amerikai nyugdíjrendszerben tapasztalható intergenerációs újraelosztásról.

szakaszán volt, amikor a nyugdíjrendszer beérési folyamata épp ebben vagy abban a stádiumban volt. A másik viszont abból, hogy a szóban forgó korosztály épp ennyi vagy annyi idős volt a számítás alapjául szolgáló bázisévben.

Az 1. ábra világosan mutatja, hogy az elsőként belépő, 1880 után született, körülbelül 50 évfolyam nyert a nyugdíjrendszeren. Minél mélyebbre süllyed ugyanis az ábrán szereplő görbe a negatív tartományban, annál nagyobbak az életpálya-nyugdíjak az életpálya-járulékokhoz viszonyítva. Ez a nyereség az első körülbelül 20–25 évfolyam számára folyamatosan emelkedik, majd a most 70 évesekig folyamatosan csökken, de még nyereséges marad. Onnantól kezdve azonban a rendszer minden évfolyam számára veszteséges. A legnagyobb nettó életpálya-befizetők az 1940 és 1955 között születettek. A náluk fiatalabak számára a nettó veszteség folyamatosan csökken.

1. ábra. Nettó életpálya-egyenlegek a magyar nyugdíjrendszerben születési év szerint (2000-es jelenértékek)

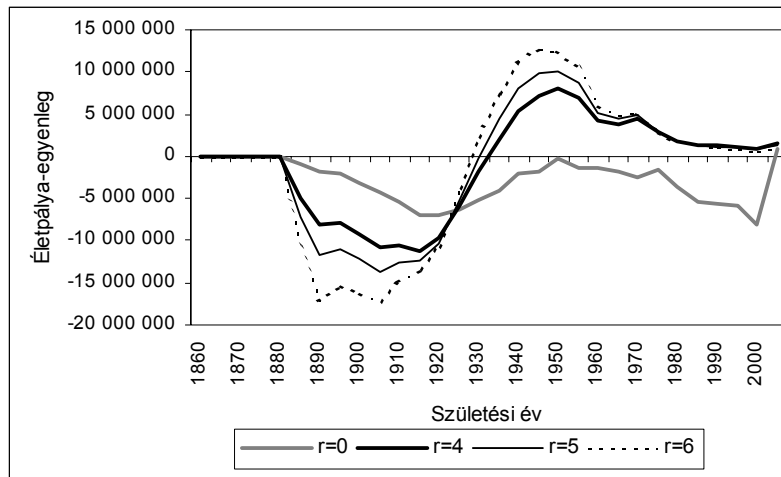
Megállapítható tehát, hogy a ma élő korosztályok nagyobbik része, beleértve a nyugdíjasokat is, már vesztese a felosztó-kirovó nyugdíjrendszernek. Ez a megállapítás természetesen csak az egyes évfolyamok reprezentatív egyéjére igaz. Ha nemek vagy jövedelmi csoportok szerint külön-külön kiszámítanánk a nettó életpálya-egyenlegeket, minden bizonnyal több nyertest találnánk, a vesztesékek számláján azonban nagyobb veszteség mutatkozna.

Minden, az 1880-as években született évfolyam legalább 55-szörös hozamot kapott, az 1882-esek pedig több mint 80-szorosát. Mivel azonban az elsőként belépők jogosultságszerző ideje rövid volt, a nyugdíjak csak a befizetett járulékokhoz képest voltak jelentősek, maguk a nyugdíjak szerények voltak és egy-egy évfolyam kisebbik hányada részesült csak belőlük. A közvetlenül utánuk érkezők hozamai már kisebbek, de a nettó egyenlegek itt a legnagyobbak. Ezek a korosztályok azok, amelyek jogosultságszerző idejükben még csak az elsőként belépők csekély nyugdíját kell, hogy kifizessék, ők azonban már viszonylag hosszú szolgálati idővel mennek nyugdíjba. Ennek következtében az átlagnyugdíjak a rendszer beérése során szükségszerűen gyorsan nőnek, a fiatalabb korosztályok nyereségei csökkennek, majd veszteségbe mennek át.

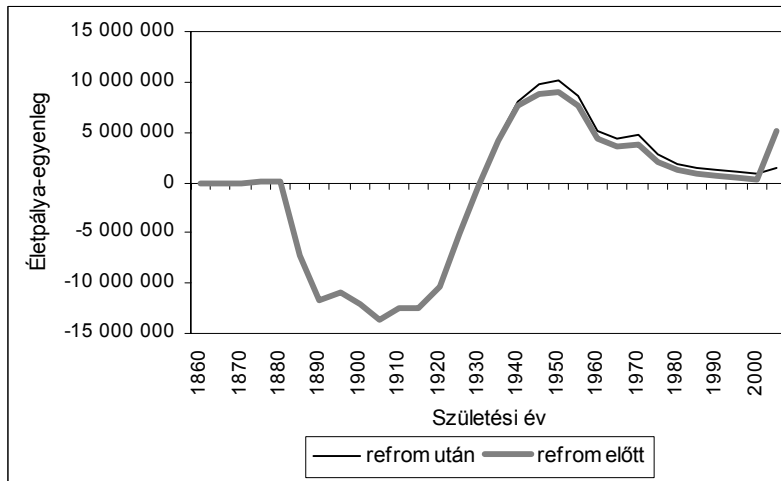
Egy korosztály nettó egyenlegének alakulását azonban nem csak az határozza meg, hogy éltek-e már, illetve, hogy hány évesek voltak a rendszer indulásakor. Az eredmények jelentős mértékben függenek attól, hogy a korosztály hány éves a diszkontálás alapjául szolgáló kiinduló évben. A nyugdíjrendszer esetében ugyanis jelentős időbeli eltolódás van a járulékfizető és a nyugdíjas életszakasz között – épp ez a nyugdíjrendszer lényege. Így az első néhány tucat korosztály – akik közül ma már kevesen élnek – befizetéseit a diszkontálás jobban felnagyítja, mint nyugdíjaikat, mivel az időben távolabb történt a mai kiindulóponttól. Minél nagyobb tehát a diszkontláb, annál nagyobbban tűnik az általuk realizált nyereség. Épp ellentétes a hatás azoknál a korosztályoknál, nagyjából az 1980 után születettekénél, akiknek mind aktív, mind nyugdíjas életszakasza már 2000 utánra esik. Számukra a nyugdíjak diszkontálódnak le jobban, mint a befizetések, ezért a magasabb diszkontláb felnagyítja veszteségeiket. A köztük lévő évfolyamok nettó életpálya-egyenlegére gyakorolt hatás évről-évre változik. A 2. ábrán bemutatjuk az életpálya-egyenlegeket különböző diszkontlábak mellett.

Az ábrán látható, hogy a nagyobb diszkontláb egyaránt felnagyítja a nyereségeket és a veszteségeket. Szélsőséges esetben, ha eltekintünk a diszkontálástól ($r=0$), és 2000-es reálértéken számoljuk a járulékokat és nyugdíjakat, mindenképp nyertese a rendszernek, a még meg nem születetteket kivéve. Mindez nem azt jelenti, hogy a diszkontálás hibás. Mindössze arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogy a nyugdíjak és járulékok jelenértéken történő számbavétele speciális problémákat vet fel, amelyeket – tudásunk szerint – a nemzetközi tudományos közösség még nem oldott meg.

2. ábra. Nettó életpálya-egyenlegek a magyar nyugdíjrendszerben születési év szerint, különböző diszkontlábak mellett (2000-es jelenértékek)

3. ábra. A nyugdíjreform korosztályok közötti újraelosztási hatása

A következő lépésben számszerűsítjük az 1998-as nyugdíjreform korosztályok közötti újraelosztási hatásait (lásd a 3. ábrát).³ Eredményünk a reform törvényben rögzített változatát tükrözi, nem az azóta bekövetkezett módosításokat. Egy kivétellel: a számítás 6%-os nyugdíjpénztári járulékra épül. Látható, hogy a reform – tervezett változatában – csak kis mértékben érintette a mai nyugdíjasokat azáltal, hogy tovább rontotta a mai aktívak nettó életpályaegyenlegét. Az egyedüli nyertes generáció – a reform céljainak megfelelően – a még meg nem születettek generációja. Más szavakkal – korábbi eredményeinkkel teljes összhangban – a reform jelentősen javította a nyugdíjrendszer hosszú távú egyensúlyát.⁴

IRODALOM

- Benczúr, P. 1999: Changes in the implicit debt burden of the Hungarian social security system. NBH Working Paper, Series 8.
- Gál R. I. – Janky B. – Simonovits A. – Tarcali G. 2001: Visszatekintő korosztályi nyugdíjszám-lák. Budapest, TÁRKI. Kézirat.
- Gál R. I. – Simonovits A. – Tarcali G. 2000: Generational accounting and Hungarian pension reform. Washington DC, The World Bank. Social Protection Discussion Paper Series 0127.
- Gál R. I. – Tarcali G. 2002: Újraelosztás korosztályok között. Megjelenés alatt: Gál R. I. (szerk.): Apák és fiúk és unokák. Jövedelem- és vagyonáramlás korosztályok között. Budapest, Osiris.
- Leimer, D. R. 1999: Lifetime redistribution under the social security program: a literature synopsis. Social Security Bulletin, 62. 1–9. p.
- Nelissen, J. H. M. 1995: Lifetime income redistribution by social security. Journal of Population Economics, 8. 89–105. p.
- Rocha, R. – Vittas, D. 2000: The Hungarian pension reform: a preliminary assessment. Washington D.C., The World Bank. Mimeo.
- Ståhlberg, A.-C. 1989: Redistribution Effects of social policy in a lifetime analytical framework. In: Gustaffson, B. A. – Klevmarke, N. A. (szerk.): The political economy of social security. New York, Elsevier.

³ Az 1998-as nyugdíjreformnak a hosszú távú egyensúlyra gyakorolt hatását ugyancsak vizsgáltuk a korosztályi elszámolás eszközeivel, lásd Gál–Simonovits–Tarcali (2000).

⁴ Más eszközökkel hasonló eredményre jutott Benczúr (1999), valamint Rocha és Vittas (2000) is.